

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR Pihlajaniemi Elise

TITLE Miten ottaa opetuksellisesti haltuun keskiajan linnat ja linnaelämä Suomessa?

Muikkari-blogi, Suomen Muinaismuistoyhdistys

<https://www.muinaismuistoyhdistys.fi/index.php/2023/05/05/miten-ottaa-opetuksellisesti-haltuun-keskiajan-linnat-ja-linnaelama-suomessa/>

YEAR 2023

VERSION Publisher's pdf

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

FINSKA FORNMINNESFÖRENINGEN

Miten ottaa opetuksellisesti haltuun keskiajan linnat ja linnaelämä Suomessa?

05/05/2023 / VIERAILEVA KIRJOITTAJA



Turun päälinna kesällä. Kuva: Elise Pihlajaniemi.

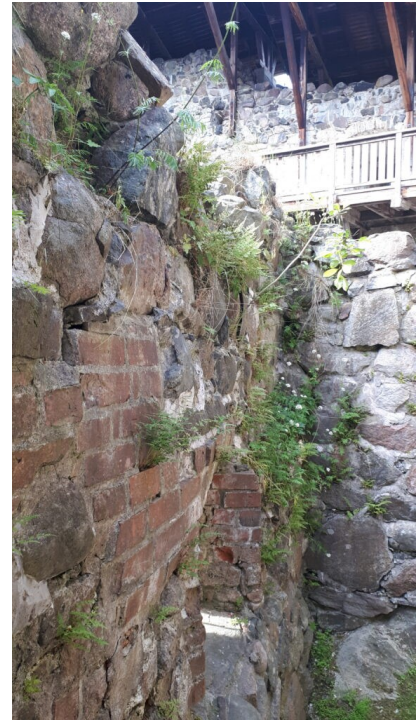
Keskiajan linnat ovat aina olleet itselleni tärkeitä menneisyyden muistomerkkejä, historian ja eletyn elämän tapahtumapaikkoja. Linna herättää mielikuvia ja tunteita, saa historian heräämään henkiin, kutsuu katsomaan. Kuusiston linnanraunioiden kissankellot, Raaseporin linnanmuurien rosainen pinta, Olavinlinnan sisäpihan keskiaikainen akustiikka, Turun linnan tuoksu: linna tarjoaa jotain joka aistille. Ei liene sattumaa, että linnat ovat eräs vanhimpia arkeologisen ja antikvaarisen innostuksen kohteita ja mielenkiinnon herättäjiä. Arkeologia, josta käytettiin sen alkuaikoina nykyään runolliselta kuulostavaa nimitystä muinaistiede, keskittyi 1800-luvun lopulla ennen kaikkea rakenteiden paljastamiseen, eli muinaisten muurien esiin kaivamiseen (valitettavan usein kulttuurikerrosta tai arkipäiväisempiä löytöjä, kuten luuta ja lasia, juurikaan huomioimatta). Tämä oli niin tieteenalan syntyä kuin linnatutkimuksen alkuaikojakin. Linna oli menneisyyden vallan näkyvin ja kiinnostavin muoto, ja sen muurattujen rakenteiden päivänvaloon saattaminen nähtiin palveluksena koko ”heräävälle” kansakunnalle.

Linnojen monitahoisuudesta ja omasta ikaikaisesta linnainnostuksestani ammentaen halusin osana historianopettajaopintojeni opetusharjoittelua suunnitella ja toteuttaa Suomen keskiajan linnoihin ja linnaelämään keskittyvän verkkokurssin, *Pitoja ja piirityksiä – Linnaelämää keskiajan Suomessa*. Kurssi toteutui Helsingin yliopiston Avoimessa yliopistossa tammi-helmikuussa 2023 runsaan kuudenkymmenen, hyvinkin erilaisista lähtökohdista tulevan opiskelijan voimin. Kurssi linkittyi osaksi laajempaa Keskiajan tutkimuksen opintokokonaisuutta, jonka Helsingin yliopisto

ainoana suomalaisena yliopistona tarjoaa. Tämä teksti käsittelee linnakurssin pohjalta heränneitä ajatuksia ja tunteita.

Linna – linkki menneisyyden ja tämän päivän arjen välillä

Kun lähestyy opetuksellisesti keskiajan linnoja, ei etenkään Suomen kontekstissa voi keskittyä vain yhteen tieteenalaan. Linnatutkimus on hyvä esimerkki aihealueesta, joka on lähtökohtaisesti monitieteinen. Linna ei edusta vain keskiajan arkeologiaa tai kulttuurihistoriaa: linnaa voi lähestyä myös folkloristiikan, taidehistorian, maantieteen, poliittisen historian sekä kulttuuriperinnön ja tämän päivän arkisen elämän näkökulmista. Linnan ohi lenkkeillään, ajetaan junalla, otetaan perheen kesälomaretken kohteeksi tai häiden pitopaikaksi. Keskiajan linna elää oman aikamme näkökulmilla väritettynä edelleen. Monelle linnakurssin opiskelijalle merkittävä ymmärryksen paikka olikin se, ettei menneisyys ole oikeastaan mennyttä, etenkään linnojen kohdalla. Vuosisatoja sitten ruotsalaisten rakennuttama ja tanskalaisten linnanvoutien isännöimä linna voi olla tämän päivän suomalaisen tai paikallisen identiteetin kulmakivi.



Raaseporin linnan muuria. Kuva: Elise Pihlajaniemi



Maisemaa Liedon Linnavuorelta. Kuva: Elise Pihlajaniemi

Kurssilla monia mietitytti erityisesti linnatutkimuksen pirstoutuneisuus. Linnoja toki on tutkittu ja tutkitaan edelleen: kurssilla mainittiin paitsi 1990-luvulla väitöskirjansa linnoista kirjoittaneet Kari Uotila ja Anna-Maria Vilks, myös käsiteltiin tämän päivän linnakontekstiin erikoistuneiden tutkijoiden, kuten Tarja Knuutisen, Elina Terävän, Hanna

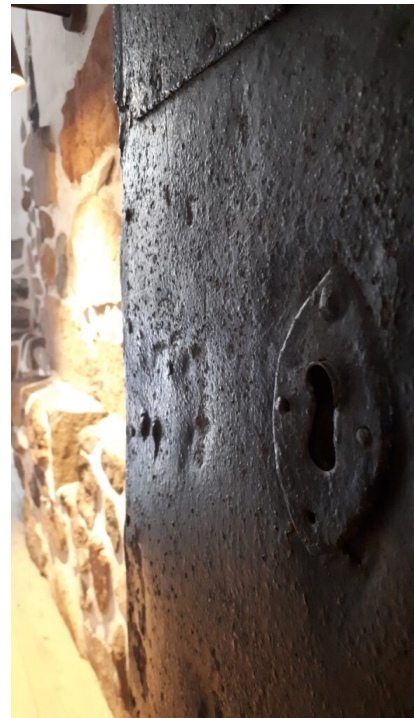
Kivikeron ja Georg Haggrénin, tekemää tutkimusta. Kokonaiskuvan muodostaminen linnojen elämästä ja arkisista tavoista on kuitenkin haastavaa: tutkimukset raottavat linnojen menneisyyden verhoa rajatussa kontekstissaan tarkasti ja syvälle, mutta usein kapeahkosti. Arkeologian ja historian keinoilla kertoa menneisyyden tarinaa on lisäksi rajansa, ja näiden rajojen ymmärtäminen ja hyväksyminen on rajattoman tiedon ja internetin aikakaudella hieman hankalaa. Opiskelijat ihmettelivät, eikö esimerkiksi suomalaisten linnojen asukkaista tai tavoista oikeasti tiedetä enempää? Eikö tosiaankaan tiedetä, mitä piirityskoneita Turun linna on edustallaan nähnyt? Eikö edes linnojen perustamisvuosia ole luotettavasti kirjattu ylös niin, että näitä lähteitä olisi säilynyt meille asti? Se, miten vähän suomalaisten linnojen asukkaista ja elämänmenosta loppujen lopuksi varmasti tiedetään, oli monelle opiskelijalle hienoinen yllätys. Moni asia jää nimittäin tulkinnan varaan.

Linnatutkimus – pieninä palasina maailmalla?

Jos opiskelijoille kurssi tarjosi uusia oivalluksia, niitä se toi minulle opettajanakin. Kurssiin liittyvä päähuomio numero yksi (joka arkeologian opiskelijana minun olisi toki pitänyt tietää ennalta) oli se, että linnoja koskevien yleisesitysten aika on auttamatta ohi. Keskiajan arkeologinen ja historiallinen tutkimus on spesifiä ja tarkasti rajattua, ja uusimman tutkitun tiedon keräämisessä oli kurssia kootessa lähdeittävä liikkeelle valtavan suuresta määrästä tutkimusta, mutta etsittävä siitä pieniä palasia, tiedonmurusia, joita liimata yleisesitysinfon päälle. Esimerkiksi C. J. Gardbergin *Suomen keskiaikaiset linnat* (1993) tarjoaa linnoista laajan, mutta jo hieman vanhentuneen ”pohjapiirroksen”, jonka päälle lähdin keräämään tietoa *case study* -tutkimusten avulla ja kriittisellä silmällä. Jos siis olin naiivisti kuvitellut, että jossain olisi koottuna linnoista kaikki uusien tieteellinen tieto, olin auttamatta väärässä.

Kurssihuomio numero kaksi: ritareista ”tietävät” kaikki, mutta Suomen keskiajan ritareista harva. Etsin kauan ritariuennolle uutta, erityisesti Skandinaviaan keskittyvää ritaritutkimusta: vastaan tuli kyllä artikkeleita, joissa ritarius mainittiin, mutta usein ritarit jäivät vain sivulauseeseen kelpaavaksi seikaksi. Ritareista on olemassa paljon populaaria tietokirjallisuutta, tiededokumentteja, ja biografisissa sukututkimuksissakin (esim. Joachim Mickwitzin toimittama teos Carpelanin suvusta) ritariaihetta on sivuttu, mutta tieteellistä tutkimusta on huomattavasti vähemmän. Eurooppalaisen ritaritutkimuksen ohelle löytyi kotimaasta onneksi Janne Haikarin, Marko Hakasen, Anu Lahtisen ja Alex Snellmanin toimittama tuore teos *Aatelin historia Suomessa* (2020). Kurssilla nimeltä mainitut suomalaiset ritarit lopulta löysivät sieltä tiensä luentodioille.

Huomio numero kolme: linnojen poliittisuus on tätä(kin) päivää. Yritin etsiä Viipurin linnasta samalla tavalla uusinta tutkimustietoa kuin muistakin linnoistamme, enkä siinä kovin hyvin onnistunut. Tutkimusta toki on, mutta osa täysin erilaisesta tutkimusperinteestä kumpuavana, kielimuurinkin toimiessa esteenä. Jouduin harkitsemaan, miten puhua neutraalisti joidenkin tutkijoiden haaveesta tuoda Viipuri tutkimuksellisesti samalle tasolle muiden Ruotsin Itämaan linnojen kanssa (implikoiden tietenkin rivien välissä sitä, että tällä hetkellä Viipurin linna laahaa tutkimuksellisesti perässä)? Kuinka ylipäätään puhua neutraalisti Viipurin linnasta? Jos Pertti Renvallia mukaillen voi todeta, että menneisyys elää meissä, huomasin kurssin aineistoa kasatessani, että tämän menneisyyden eläminen samaan aikaan nykyisyyden kanssa se vasta hankalaa onkin. Ulkopuolinen maailmamme on Itä-Euroopassa käytävän sodan vuoksi muuttunut, ja siksi menneisyys artefakteineen, vaikkapa Viipurin linna, elää erilaisena ajatuksissamme kuin ennen. Historiantutkimisen ja -tulkittamisen ongelmallisuus, eettisyyttä ja tahdikkautta unohtamatta, nousivatkin itselleni opettajana yllättävän tärkeiksi asioiksi kurssilla: yllättäviksi siksi, että olihan kurssin aihe keskiajan Suomi ja linnat, ei lähihistorian poliittiset tapahtumat.



Lukko Turun linnassa. Kuva: Elise Pihlajaniemi

Kohti entistäkin monitahoisempaa historiankirjoitusta



Turun linna länsitornista. Kuva: Elise Pihlajaniemi

Linnakurssin voi sanoa täyttäneen tavoitteensa. Onnistuimme opiskelijoiden kanssa linnaläänien, muinaislinnojen ja keskiaikaisen ruokakulttuurin käsittelemisen ohella luomaan kurssilla keskustelua, johon kuului linnojen ja linnatutkimuksen monipuolisuuden valottamista, linnojen merkityksen muuttumisen kuvaamista ja pohtimista kautta aikojen, sekä kriittisen historiallisen katseen harjoittamista. Linnoihin liittyvien ennakkoluulojen rapiseminen, uusien oivallusten herääminen ja linnainnostuksen levittäminen olivat kaikki asioita, joita tavoittelin, ja joiden voin sanoa käyneen kurssilla toteen. Linna elää ja kiinnostaa, ajasta ja maailmantilanteesta toiseen.

Elise Pihlajaniemi

Kirjoittaja on väitöskirjatutkija (KEVEKO) ja arkeologian maisteriopiskelija Turun yliopistossa. Kirjoittajan väitöskirja tarkastelee Pyhän Birgitan (1303–73) näkykokoelmaa kasvatustieteellisistä näkökulmista ja arkeologian pro gradu -tutkielma Ruotsin keskiaikaisten piispanlinnojen kohtaloa reformaation ajan jälkeen.

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnipuu, P. (2008) *Turun Linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Gardberg, C. J., Welin, P.O. ja Savolainen, I. (1993). *Suomen keskiaikaiset linnat*. Helsinki: Otava.

Haggrén, G. (2015). Keskiajan arkeologia. Teoksessa (toim. Haggrén, Georg, Petri Halinen, Mika Lavento, Sami Raninen, ja Anna Wessman) *Muinaisuutemme jäljet: Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle*. [Helsinki]: Gaudeamus.

Haggrén, G. (2013). A medieval landscape of power and interaction. The castle of Raseborg and the peasants of the castle province. https://www.academia.edu/8343453/A_medieval_landscape_of_power_and_interaction_The_castle_of_Raseborg_and_the_peasants_of_the_castle_province

Haikari, J., Hakanen, M., Lahtinen, A., Snellman, A. ja Haggrén, G. (2020). *Aatelin historia Suomessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Kivikero, H. (2020). *The Economy of Food: Tracing Food Production and Consumption in the Castles of Kastelholm and Raseborg from the 14th to 16th Centuries*. Helsinki: University of Helsinki.

Knuutinen, T. Kivikero, H. ja Terävä E. (2018). Changing Coastal Landscapes: Shore displacement and the strategies for defence and subsistence at the medieval castle of Raseborg. Teoksessa (toim.) Paula Kouki & Tuija Kirkinen, *Landscapes of the Past and Future: Current Finnish Research in Landscape Archaeology. Monographs of the Archaeological Society of Finland*, no. 6, The Archaeological Society of Finland, Helsinki, pp. 87–105.

Pihlajaniemi, E. (2023). Pitoja ja piirityksiä – Linnaelämää keskiajan Suomessa -verkkokurssin luennot, materiaalit, keskustelut ja suunnitteluprosessi. Tammi-helmikuu 2023.

Tuominen, M. (2005). Virkaanastujaisesitelmä Lapin yliopistossa 28.2.2005. <https://www.ulapland.fi/FI/Tapahtumia-2005/Virkaanastujaistilaisuus/Marja-Tuomisen-esitelma>.

Ahlfors, M. & Mickwitz, J. (2007). *Familjen Carpelan: en adelsätt i 600 år*. Åbo: Åbo landskapsmuseum.

Uotila, K. ja Kokkonen, J. (1998). *Medieval Outer Baileys in Finland: With Special Reference to Turku Castle*. Turku: Society for Medieval Archaeology in Finland.

Vilkuna, A-M. (1998). *Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Uncategorized

◀ ARKEOLOGIA ◀ KESKIAIKA ◀ LINNAT

PREVIOUS POST

Mitä museon lipunmyyjä osaa? – museoiden avoinnapidon henkilökunnan tietotaidon näkyväksi tekemisestä

NEXT POST

Fragmentteja Kansallismuseon varhaisissa näyttelyissä
